

1993. 2. Преступность в Украине. Бюллетень законодательства и юридической практики Украины. К., 1994. №2. 3. Лисиченко В.К., Стринжа В.К., Сегай М.Я. Проблемы криминалистики и судебной экспертизы в свете решений XXVII съезда КПСС // Криминалистика и судебная экспертиза. Вып 34. К., 1987. 4. Стефанюк В.С. Проблемы научно-методического обеспечения судебной экспертизы в Украине / Актуальные проблемы судебной экспертизы и криминалистики / Тезисы научно-практической конференции. К., 1993; Ищенко А.В. К вопросу об организации научного обеспечения практики расследования преступлений. Там же; Лисиченко В.К., Бахин В.П. Научно-методическое обеспечение практики расследования преступлений. Там же. 5. Стринжа В.К., Бахин В.П., Карпов Н.С. Проблемы полноты использования научно-технических возможностей в расследовании // Криминалистика и судебная экспертиза. Вып. 38. К., 1989. 6. Бахин В.П., Карпов Н.С., Кузьмичев В.С. Проблемы повышения научно-технического потенциала следствия // Вестник Днепропетровского университета. Правоведение. Вып.1. Днепропетровск, 1994. 7. Бахин В.П., Лысяя Т.В. Систематизация криминалистических рекомендаций как способ совершенствования следственной деятельности // Вестник Киевского университета. Юридические науки, №29. К., 1988. 8. Практика расследования преступлений. Сборник ситуаций. Санкт-Петербург, 1991. 9. Тактические приемы раскрытия преступлений. К., 1991.

Надійшла до редколегії 25.04.99

М.В. Палій

АКТУАЛЬНІСТЬ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СВОБОДИ СОВІСТІ

Неувага владних структур до взаємин, пов'язаних з світоглядом та віросповіданням, ще у 1584 р. призводила до нападів католиків на православних під час богослужінь у зв'язку з недодержанням останніми введеного папою Григорієм VIII нового календаря [1, с.20]. У 1772 р. спалили себе живцем понад 10 000 старообрядців, які сприйняли систему запису у подвійний подушний оклад, що здійснювалася державними органами, як систему антихриста [2, с.125].

Релігійне життя в Україні за останні сім років набуло значних змін та багато нових якостей, деякі з яких потребують не тільки кримінологічного дослідження, а й нового осмислення з точки зору кримінального втручання. Зокрема, загострилися взаємини з віруючими у зв'язку з впровадженням ідентифікаційних кодів, – з цього приводу змушена була зібратися православна богословська комісія, рішення якої сприяло усуненню небезпеки такого становища щодо православних (але не інших конфесій, що мають такі самі проблеми). Документ Віденської зустрічі зобов'язав ще з 1989 р. нашу державу «вступати у консультації з релігійними культурами з метою досягнення кращого розуміння потреб релігійних свобод» (п.16.5). Поряд з цим на початок 1998 р. 83 райони, 450 населених пунктів Держкомрелігій визначив як такі, у яких суспільна обстановка є складною саме на релігійному ґрунті, у тому числі визначається 128 населених пункти з дуже складною суспільною обстановкою.

Зростає кількість як релігійних громад, так і релігійних течій та напрямків. Взаємні образи, проголошення «роскольникими», «растригами», «сектантами», «окупантами», «експансіонерами» тривають як у літературі, так і у повсякденному побуті. Існує проблема невизначеності та нерозробленості кримінологічних засобів забезпечення свободи совісті.

Ст.66 КК України накладає відповідальність за дискримінацію за ознакою релігії та розпалювання релігійної ворожнечі або образу почуттів громадян у зв'язку з їх релігійними переконаннями, але захист від таких дій має бути більш досконалим і перш за все – більш продуманим та системним. Викладена диспозиція статті не визначає тих ознак об'єктивної сторони злочину, в яких у наш час зростає потреба, яка зумовлена, в свою чергу, необхідністю ефективної дії кримінального закону та дійсного забезпечення конституційних прав громадян. Без наявності у законі більш детальних ознак об'єктивної сторони даного складу злочину виникає можливість використати санкцію ст.66 КК України проти свободи совісті через те, що не визначені формальні ознаки дій, які саме і виражають «розпалювання ... або образу». Тому правозастосування змушене виходити з інтуїтивних та суб'єктивних оцінок дій щодо даного складу злочину. Взагалі постає питання про можливість такої формалізації дій, що утворюють об'єктивну сторону цього злочину, яка була б більш ефективною і відповідала б вимогам Конституції. Якщо така формалізація в законі неможлива, то виникає сумнів щодо доцільності формулювання у кримінальному законі ознак складу злочину, пов'язаних з релігією та специфікою взаємин щодо свободи совісті взагалі. Для науки негативний результат – теж результат. Але у разі, коли кримінальній відповідальності будуть підлягати тільки вбивства, наклеп тощо, незалежно від релігійних чинників, тоді теж залишається поле для кримінології та попередження злочинів, які з необхідністю можуть виникати у релігійному та загальносуспільному середовищі і, як свідчить практика, починаються з порушення прав, реалізуючих свободу совісті. У зв'язку з визначеним кримінологічна характеристика злочинів проти свободи совісті дасть змогу не тільки розробляти шляхи їх попередження, а й орієнтувати на ефективну формалізацію таких злочинів у кримінальному законодавстві.

Захист свободи совісті на кримінологічному рівні майже зовсім не досліджувався, роботи Ю.В.Александрова, Г.З.Анашкіна, С.Я.Булатова, В.В. Джуня, Н.П.Гаєвої, В.М.Корчевої, Г.П.Дупарева, А.В.Тарасенко відносилися до науки кримінального права. У дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук Тарасенко А.В. «Кримінальна відповідальність за перешкоджання здійсненню релігійного обряду», яка захищена у 1995 р., стверджується, що родовим об'єктом даного злочину визнаються суспільні відносини, які визначають конституційні права громадян (а саме – свободу совісті).

Для забезпечення суспільних відносин щодо свободи совісті необхідно в першу чергу розкрити їх соціальну небезпечність. Необхідно назвати

суб'єктивні та окреслити загальні (комплексні) ознаки злочинів даної категорії з метою визначення напрямів їх попередження.

Вирішення даних проблем має виходити з аналізу матеріалів щодо правопорушень на релігійному ґрунті, які зібрано Держкомрелігій України за чотири останні роки. Слід проводити дослідження через релігійну, релігієзнавчу літературу та періодичні видання потенційних та наявних кримінальних феноменів, використання методу контент-аналізу. Необхідне використання статистичних, анкетних, соціометричних, документальних методів та кримінологічної експертизи проектів законів щодо свободи совісті. Має бути застосований комплексний підхід, який передбачає вивчення та співставлення різних чинників.

Кримінологічні дослідження свідчать, що у кожній сфері суспільного життя є свій відсоток зловживань і такого відсотка не можна не очікувати у релігійному середовищі, рівень конфліктності в якому, як свого часу зазначав Президент України Л.Д.Кучма, все ще лишається вищим, ніж у суспільстві загалом; сучасна релігійна ситуація у країні, стан між- і внутрішньо-конфесійних стосунків, що склалися внаслідок складної взаємодії історичних причин, особливостей політичного й культурного розвитку України та її геополітичного положення, приховують реальні загрози громадському спокою та стабільності [3, с.27].

Таким чином, кримінологічне дослідження з метою визначення характеристик злочинів проти свободи совісті має стати важливим кроком не тільки для затвердження конституційних прав громадян, а й для забезпечення справжньої стабільності у суспільстві.

Список літератури:

1. Крижанівській О.П., Плохій С.М. Історія церкви та релігійної думки в Україні: Навч. посібник. К., 1994.
2. Ревяко Т.И., Трус Н.В. Катастрофы сознания. Самоубийства религиозные, ритуальные, бытовые, способы самоубийств (Энциклопедия преступлений и катастроф). Ленинград, 1996.
3. Офіційний вісник Держкомрелігій // Людина і світ. 1997. №7.

Надійшла до редколегії 08.06.99

С.Ю. Романов, канд. юрид. наук

ПЕРЕДКРИМІНАЛЬНИЙ ОБМАН І ЙОГО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ

Обман найчастіше передує вчиненню злочинів та використовується з метою створення умов посягання і полегшення його успішного завершення. Наочною ілюстрацією цьому є випадок, що описаний у психологічній літературі. Впевнено вимовлена фраза, осінена престижем сенаторського звання, коштувала життя президенту США Аврааму Лінкольну: «Я сенатор. Містер Лінкольн запросив мене. Я повинен бачити його у важливій справі». Цих слів, сказаних убивцею Лінкольна, виявилось достатньо, щоб